

Den nasjonale forskningsetiske komitè for naturvitenskap og teknologi
(NENT)

Deres ref

Vår ref

Dato

2023/4805-SILSÆ

21.08.2023

Innspill til NENT fra Universitet i Bergen

Universitetet i Bergen (UiB) viser til brev av den 31. mars 2023, hvor NENT ber om innspill til revidert versjon av forskningsetiske retningslinjer for naturvitenskap og teknologi. NENT ønsker innspill på alle deler av dokumentet: om eventuelle uklarheter, problematiske påstander, forskningsetiske uenigheter eller utelatelser, men også om det som fungerer godt og som det er viktig å bevare i retningslinjene. Opprinnelig var svarfrist 15. august, utsatt svarfrist ble avtalt til den 21. august.

UiB ser på utkastet til de nye forskningsetiske retningslinjene for naturvitenskap og teknologi som en forbedring. Det er viktig at retningslinjene revideres jevnlig og på den måten gjenspeiler nye forskningsetiske problemstillinger og behov. Dokumentet er omfattende, men strukturen er ryddig og dekker den sentrale tematikken på en hensiktsmessig måte.

UiBs merknader er strukturert i tråd med disposisjonen i retningslinjene:

Innledning

Ansvar

UiB ser det som viktig at rutinene for behandling av uredelighetssaker som hver institusjon har ansvar for å utarbeide, fastsettes med tydelig utgangspunkt i nasjonale lovverk og retningslinjer, og med mest mulig felles praksis på tvers i sektoren.

Retningslinjer

Forskningens rolle i samfunnet

Inngressen lyder: «*Retningslinjene som berører forskningens forpliktelser overfor samfunnet, handler om **det selvstendige ansvaret forskere og forskningsinstitusjoner har for å sikre bærekraftig utvikling, bidra til den offentlige samtalen, hindre utilsiktet bruk av forskningen med negative konsekvenser for menneskeheten, dyr og natur og å følge anerkjente internasjonale konvensjoner innen forskningsetikk.***»

UiB mener de uthevede delene av setningen over går for langt i å beskrive den enkelte forskers ansvar, og i noen grad også i forhold til den enkelte institusjons ansvar. Den enkelte forsker har rett til å velge emne og metode for sin forskning, og har videre rett til og ansvar for å dele sine resultater. Å pålegge den enkelte forsker et selvstendig ansvar for å sikre bærekraftig utvikling og hindre utilsiktet bruk av forskningen mener vi er å gå for langt i å plassere ansvar på enkelt forskere. Vi vil derfor foreslå at setningen omformuleres.

Når det gjelder institusjonens ansvar, noterer vi oss at ordet «sikre» bærekraftig utvikling går lenger enn det som beskrives som formålet med institusjonen i Universitets- og høyskoleloven. I lovens §1-1 bokstav d står det at formålet blant annet er: «å bidra til en miljømessig, sosialt og økonomisk bærekraftig utvikling». Vi foreslår derfor å endre teksten på dette punktet til «å bidra til kunnskapsgrunnlaget for en bærekraftig utvikling».

1 Forskingen har et selvstendig ansvar for sin egen rolle i samfunnsutviklingen

Denne overskriften er uklart formulert.

Setning 4 lyder: «*Der vitenskapelig og teknologisk utvikling kan misbrukes til å svekke individenes selvbestemmelse, menneskeverd og demokratiske rettigheter, skal forskeren bidra til å unngå slik misbruk av forskningen*».

UiB mener retningslinjene også her går for langt når det gjelder forskerens selvstendige ansvar. Forskeren har ansvar for å drive forskning av høy vitenskapelig kvalitet, i tråd med forskningsetiske prinsipper, og å bidra til at forskningen formidles åpent. Ny teknologi og innovasjoner kan gjerne springe ut av kunnskap som er bygget opp og formidlet åpent over mange år, og det er umulig å forutsi alle anvendelser forskningsresultater kan få i fremtiden. Det er dermed uklart hvordan forskeren skal bidra til å unngå misbruk eller ivareta en bærekraftig utvikling.

3 Forskingen skal ivareta bærekraftig utvikling

Overskriften er også her uklart formulert, idet det ikke er klart hvordan forskningen i seg selv skal ivareta en bærekraftig utvikling. Vi foreslår å endre overskriften til at forskningen skal «bidra til kunnskapsgrunnlaget for en bærekraftig utvikling».

Redelighet, etterrettelighet og åpenhet

5 Forskeren har ansvar for å utøve redelig, åpen og etterrettelig forskning av god kvalitet, og forskningsinstitusjonen og finansørene skal tilrettelegge for slik praksis

Dette punktet har gode beskrivelser av hva som er forskerens rolle og ansvar, samt beskrivelse av forskningens egenart. Avsnittet om åpenhet i forskning er et viktig. Man kan eventuelt vurdere å forklare begrepet «*Forskingen skal være så åpen som mulig, men så lukket som nødvendig*» noe mer, siden dette kan oppleves å stå i kontrast til formuleringen to linjer over: «*Forskere og forskningsinstitusjonene skal gjøre forskningsresultater, data og kode tilgjengelig for andre til etterprøving.*»

UiB foreslår å flytte følgende setning opp i teksten, til over ICMJE sin definisjon av rettmessig forfatterskap, slik at den kommer like etter setningen «*Der flere forfattere bidrar, skal forfatterskapet være rettmessig*»: «*Alle forfattere i en publikasjon må kunne redegjøre for hvilken del eller hvilke deler «av publikasjonen» de har hatt ansvaret for i forskningsarbeidet, og hvilken del eller hvilke deler andre bidragsytere har hatt ansvaret for.*»

7 Forskeren skal i sin forskningsvirksomhet følge nasjonale og internasjonale reguleringer fastsatt for å ivareta etiske og sikkerhetsmessige hensyn

Vi mener den enkelte forskningsinstitusjon eller forskningsfinansierende institusjon må ha et selvstendig ansvar for å ha oversikt over land med «*avvikende etiske eller sikkerhetsmessige standarder*».

Interessekonflikter og habilitet

10 Forskningsinstitusjonen og den enkelte forskeren skal sikre åpenhet om mulige interessekonflikter

I punkt b) foreslår vi å legge til personlige relasjoner i listen.

Beskyttelse av personer

12 Forskeren skal respektere kravet om fritt og informert samtykke

Setning 1 lyder: «*Når forskningen involverer mennesker som forskningsobjekt, skal forskeren som hovedregel innhente samtykke.*»

Her bør man vurdere å legge inn en referanse til relevant lovverk, herunder blant annet helseforskningsloven, personopplysningsloven og personvernforordningen (GDPR).

13 Forskeren skal sikre personvernet til forskningsdeltakerne

Også her bør man vurdere å legge inn en referanse til relevant lovverk, se over.

14 Forskeren skal vise respekt for dyr, deres egenverdi og velferd

UiB foreslår her å legge inn en referanse til 3R konseptet.

Varsling

Vi er usikre på hva som menes med siste setning i ingressen: «*Varslingen kan være spesielt vanskelig hvis varsleren må handle mot råd fra overordnede instanser eller personer.*» Vi foreslår istedenfor å bytte ut setningen med følgende setning: «*Varsling vil i de aller fleste tilfeller være krevende for både varslere og den som det varsles om. Det er viktig at institusjonene her har gode rutiner for varsling, at rutinene er kjent i fagmiljøene, og at alle varsler behandles profesjonelt.*»

19 Forskeren skal ha mulighet og, etter omstendighetene, plikt til å varsle om forhold som er i strid med forskningsetiske prinsipper

I punktlisten står det a) etterstrebe å håndtere konflikten internt i organisasjonen; UiB foreslår å endre formuleringen til: «*etterstrebe å håndtere varselet på lavest mulig nivå*».

Forskningsformidling

21 Forskningsinstitusjonen og forskeren har ansvar for å formidle forskningsfunn

Punkt b): *forskningsinstitusjonen bør ha rutiner for å vurdere forskningens relevans for ulike brukergrupper og samfunnet som helhet;*

UiB foreslår å ta ut dette punktet, idet det er uklart hva som menes her og hva som er formålet med rutinen. Institusjonene arbeider med kontinuerlig formidling av forskning til allmennheten, og slik også med å formidle relevans for samfunn og enkeltmennesker.

Utvalgte temaer

Åpen forskning

I avsnittet om åpen forskning, blir enkelte utfordringer løftet frem, men de oppsummerende setningene gjør det uklart hvordan en i praksis skal stille seg til det: «*Selv om åpenhet er hovedregelen, finnes det legitime grunner til å begrense åpenhet, knyttet til personvern, sikkerhet og kommersialisering. Slike unntak fra den forskningsetiske hovedregelen om åpenhet må være forskningsetisk forsvarlige og tydelig begrunnet.*»

UiB foreslår å legge fokus på utfordringene med internasjonalt forskningssamarbeid i en verden der tillit mellom nasjoner og tillit mellom internasjonale forskningspartnere settes under press.

Oppdragsforskning

I avsnittet om oppdragsforskning, blir det lagt vekt på at samarbeidet må være kontraktsfestet, og ellers ta hensyn til de etiske retningslinjene. UiB mener det ville være en bedre støtte til forskerne om retningslinjene kunne gi en tydeligere retning for hva kontrakter bør inneholde: Kan forskeren fraskrive seg rettighetene til resultat av forskingen? I så fall innebærer kontrakten en privatisering av resultat som burde komme samfunnet til gode.

Kunstig intelligens (KI)

Tidsaktuelt og viktig tema med stor påvirkning på oss som samfunn, forskningsinstitusjoner og forskere. Disse konsekvensene er uoversiktlige. UiB savner en noe mer utfyllende beskrivelse av temaet.

Vennlig hilsen

Margareth Hagen
rektor

Tore Tungodden
fungerende universitetsdirektør

Dokumentet er elektronisk godkjent og har derfor ingen håndskrevne signaturer.